

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Слободян О.Ф.

здобувач,

*Центр перспективних соціальних досліджень
Міністерства соціальної політики України
та Національної академії наук України*

«СУПЕРПРЕЗИДЕНТСЬКА РЕСПУБЛІКА» ЯК НОВІТНЯ ФОРМА ПОЛІТИЧНОГО ПАНУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ СНД)

Стрімке запровадження інституту президентства в політичні системи пострадянських держав, що відбулося на початку 90-х років ХХ ст., призвело до низки далекосяжних наслідків, одним з яких є утворення так званих «суперпрезидентських республік» (*англ. Superpresidency* або *Superpresidentialism*). Цим новітнім терміном позначається особливий різновид республіканської форми правління, особливістю якого є юридичне й фактичне зосередження усіх важелів державної влади в руках президента при формальному існуванні конституційного принципу розподілу влади між різними гілками, центром та регіонами. Президент у такому випадку виступає не тільки главою держави, але й керівником уряду та лідером (формальним чи неформальним) правлячої партії. На основі політичного досвіду не лише колишніх радянських республік, а й деяких африканських, латиноамериканських, азійських країн небезпідставно вважається, що така республіка є варіантом прояву сучасного авторитаризму, доповнюваного окремими тоталітарними ознаками [1, с. 375].

Конституції «суперпрезидентських республік», як правило, закріплюють за главою держави необмежені права розпуску парламенту, введення надзвичайного (воєнного) стану, видання указів, що мають право законів, одноосібного призначення (зміщення) керівників місцевих адміністрацій, суддів та ін. У «суперпрезидентських» політичних системах практично відсутні конституційні механізми усунення лідера від займаної посади. Не існує властивої демократичним республікам системи стримувань і противаг в особі «сильного» глави держави, дієздатного парламенту та незалежного суду.

У СНД до «суперпрезидентських республік» відносяться наступні [2, с. 77-90].

Росія. За Конституцією РФ є «демократичною федеративною правовою державою з республіканською формою правління». Реально влада в Росії належить Володимиру Путіну, що обіймав посаду президента в 2000-2008 роках, а також обіймає зараз (з 2012 р.). Після впевненої перемоги В. Путіна на виборах 2000, 2004, 2012 років та цілеспрямованої ідеологічної обробки

населення з питань «зовнішньополітичних успіхів РФ» його перемога на виборах 2018 (можливо 2024 років) вбачається цілком реальною.

Білорусь. За юридичними ознаками прийнята у Білорусі форма державного правління – президентська республіка. Як наслідок, уся повнота політичної влади в країні належить Олександру Лукашенку, що перемагав на президентських виборах 1994, 2001, 2006, 2010 та 2015 років.

Казахстан. Відповідно до Конституції, Казахстан є президентсько-парламентською республікою з широкими владними повноваженнями президента. Цю посаду з 1990 року беззмінно обіймає Нурсултан Назарбаєв, що обійшов своїх конкурентів на виборах 1991, 1999, 2005, 2015 років. Позиції Н. Назарбаєва послідовно зміцнювались за результатами референдумів 1995 та 2011 років, темою яких було продовження повноважень президента без проведення виборів. Зараз Н. Назарбаєв офіційно є «Першим Президентом Республіки Казахстан – Лідером Нації (Єл Баси)».

Узбекистан. За формою державного правління Узбекистан є президентською республікою. Посада президента з 1990 року належить Ісламу Карімову, що переміг суперників на президентських виборах 1991, 1995, 2007 та 2015 років.

Туркменістан став «суперпрезидентською республікою» за часів Сапармурата Ніязова (очолював країну у 1991-2006 роках), чиї владні повноваження аж ніяк не могли бути урівноваженими іншими гілками влади. Зараз цю політичну традицію продовжує Гурбангули Бердимухамедов (переміг на виборах 2007 та 2012 роках).

Азербайджан володіє специфічним досвідом упровадження та розвитку інституту президента на пострадянському просторі, якого не мають інші країни Співдружності. Президентми цієї країни, починаючи з 1991 р., послідовно були Аяз Муталібов, Ягуб Мамедов та Іса Гамбар (виконувачі обов'язків), Абульфаз Ельчибей, Гейдар Алієв (1993-2003 рр.) та Ільхам Алієв (виграв вибори 1993, 1998, 2013 років). В Азербайджані відбулось не лише конституційне закріплення ключової ролі президента в політичній системі республіки, а й династичне успадкування влади. Володіючи досить широкими повноваженнями, президент цієї країни очолює виконавчу владу, «втілює єдність народу Азербайджану», «забезпечує спадкоємність азербайджанської державності» тощо.

Риси «суперпрезидентської республіки» зримо присутні в політичній системі Таджикистану, менш виразно – Киргизстану та Вірменії. Разом з тим, в умовах подальшого посилення так званого «російського чинника» у політиці цих союзників Кремля зберігається можливість перенесення в їхні політичні реалії досвіду вказаних вище «суперпрезидентських» держав, наслідком чого можуть стати асиметричні відхилення владних комунікацій на користь глави держави.

Жага влади пострадянських президентів може бути пояснена наступним чином. В умовах незрілих політичних систем та примітивної політичної культури населення спрацьовує принцип «переможець отримує все». Президент та його команда («переможці») створюють умови безальтернативного

політичного владарювання на максимально можливий термін. При цьому демонополізація влади, конкуренція політичних сил, транспарентність політики та інші демократичні риси владних структур «переможцями» відкидаються в принципі [3, с. 398].

Винятками з пострадянської традиції надмірного зміцнення та особистісного возвеличення президентської влади є Грузія (вийшла з СНД у 2008 р.), Молдова, а також Україна. В цих країнах процес оптимізації політичної системи на засадах гострої конкуренції політичних еліт не завершено. Останні три держави мають шанс стати реально демократичними, хоча цьому всіляко перешкоджає РФ [4, с. 135-265].

Майбутнє політичних систем, очолюваних главою держави з надмірними владними повноваженнями, є слабо-прогнозованим. Зміна особи президента з високою вірогідністю означатиме системні зміни (ймовірно, кадрові та структурно-функціональні потрясіння) для решти політичних структур. Останнє міркування певним чином пояснює намагання більшості глав «суперпрезидентських республік» забезпечити або династичне збереження влади, або ж запровадження неконституційного інституту політичного спадкоємця як гаранта особистої недоторканності після залишення президентської посади.

Список використаних джерел:

1. Смолянук В. Ф. «Суперпрезидентська» (монократична) республіка / В. Ф. Смолянук // Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори; за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів: «Новий Світ – 2000», 2015. – 492 с.
2. Кармазіна М. С. Про деякі особливості президентства на пострадянських теренах / М. С. Кармазіна // Президентство: український варіант. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2007. – 365 с.
3. Кармазіна М. С. В очікуванні «Вашингтона». Інститут президентства: історія і ризику / М. С. Кармазіна // Між історією і політикою. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. – 560 с.
4. Досвід функціонування інституту президента в молодих демократіях / Інститут Президента України в системі державної влади України: матеріали наукової конференції. – К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2014. – 472 с.

Smotrytska M.A.

*Student of Faculty of International Relations,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

CHINESE GEOPOLITICAL PROJECT: THE NEW SILK ROAD

More and more often in the news we hear mentioning of China's new geopolitical project – The new «Silk Road». However, what do we know about it and about its origins?